

Dělníci a komunismus

Lekce ilustruje na příkladu vzpoury plzeňských pracujících 1. června 1953 postoje dělníků a jejich vztah ke komunistickému režimu. Žáci analyzují dobové dokumenty a hrané filmy týkající se tohoto tématu. Zaměřují se na příběh Illji Nazarkevyče a jeho roli v dělnických bouřích.

Vzdělávací oblast - Dějepis

Československá společnost v 50. letech 20. století a podpora komunistického režimu

Časová náročnost

90–135 minut (2–3 výukové hodiny)

Cíle

- ▶ Žáci se seznamují s komplikovaným vztahem dělnictva vůči KSČ ve 40. a na počátku 50. let 20. století.
- ▶ Žáci analyzují historické dokumenty a na základě této analýzy vytváří syntetické závěry.
- ▶ Žáci identifikují rozdíly v rámci samotného dělnictva, odlišují pozice a postoje dělnických funkcí a řadových dělníků.

Komentář

KSČ dostala ve volbách v květnu 1946 přes 40 % odevzdaných hlasů. Do značné míry byl tento výsledek podmíněn mimořádnými okolnostmi (radikalizace v důsledku války, prestiž SSSR jako osvoboditele a vítěze nad nacismem, nízký mobilizační potenciál dalších povolených stran a zákaz ostatních), ale přesto o něčem vypovídá. O široké podpoře, které se KSČ těšila. A nejpočetnější sociální skupinou podporující KSČ byli dělníci. Tato dělnická podpora nebyla pouze výsledkem propagandy, ale také protnutí zájmů značné části této sociální skupiny a této politické strany. Zájmy KSČ a dělníků do značné míry souzněly. Třeba v důrazu na sociální politiku a preferenci sociálních benefitů, které vnímaly jako rozšíření „klasických“ politických práv. Zároveň je ale třeba vidět i rozdíly. Po únorovém převratu chtěla komunistická strana dělníky disciplinovat a zapojit do plnění svých ideologických cílů. Dělníci ovšem zpravidla neusilovali o nastolení „diktatury proletariátu“, ale prostě o své sociální jistoty. Údernické hnutí a snahu o upevňování norem vnímali jako návrat starých pořádků a vykořisťování. Latentní odpor vůči těmto ideologicky motivovaným akcím se projevoval v desítkách a stovkách stávek. Jak ukázali historici Peter Heumos nebo Jakub Šlouf, dělníci měli ve srovnání s jinými vrstvami populace privilegovanější postavení a mohli si tak vůči režimu více „dovolit“.

Největší dělnickou demonstrací, která se obrátila proti režimu, byla zřejmě plzeňská revolta 1. 6. 1953, která reagovala na měnovou reformu. Tisíce dělníků opustily továrny a demonstrovali na náměstí Republiky. Vrcholem jejich aktivit bylo obsazení a zdemolování radnice, v určitých fázích plzeňských bouří získal tento sociální protest politický rozměr a objevily se také hesla požadující svobodné volby a konec mocenského monopolu KSČ. Následovala ovšem tvrdá odvěta. Už ve ve-

černých hodinách obnovily bezpečnostní síly kontrolu nad celou Plzní a začalo zatýkání. V následných procesech bylo odsouzeno 242 osob, v rámci dalších represí byly vystěhovány stovky lidí mimo Plzeň. Jedním z takto postižených dělníků byl i tehdy jednadvacetiletý Illja Nazarkevyč, který byl za aktivní účast v demonstracích a za obsazení radnice odsouzen na šest let. Detailní pohled na tento případ ukazuje dynamiku plzeňské vzpoury a umožňuje porozumět tomu, jak na měnovou reformu reagovali řadoví dělníci a jak funkcionáři. Analýza plzeňské vzpoury je doplněna dalšími materiály zasazujícími plzeňskou bouři do širších sociálních i politických souvislostí.

Instrukce

Krok 1: Expozice příběhu (10 min.)

Do příběhu plzeňské vzpoury vstupujeme zpříma, bez kontextu. V prvním kroku seznámíme žáky s rozsudkem nad Illjou Nazarkevyčem. Žáci pracují s **pracovním listem 1**. Analyzují tento rozsudek a zjišťují, k jaké události a okolnosti se vztahuje. Mohou přitom pracovat s internetem.

Krok 2: Výklad o vztahu dělnictva ke KSČ (10 min.)

V dalším kroku objasníme žákům širší historický kontext. Musíme zmínit levicový posun společnosti v důsledku druhé světové války, poválečné znárodnění a konsenzus na socialistickém vývoji, zdůraznit i podporu KSČ ze strany dělníků motivovanou snahou zachovat získané sociální benefity. Zároveň je ale nezbytné zdůraznit nejen průniky zájmů KSČ a dělnictva, ale i rozdíly a odtažitost značné části dělnictva vůči údernickému hnutí a zpevňování norem, které se stalo typickým projevem komunistického režimu po únoru 1948.

Krok 3: Analýza pramenů (25 min.)

Ve třetím kroku se soustředíme na analýzu pramenů ilustrujících dělnickou nespokojenost. Pracujeme se dvěma filmovými ukázkami - **video 1**, **video 2** - (využíváme k tomu **pracovní list 2**) a jedním historickým dokumentem (**pracovní list 3**).

Krok 4: Výklad o peněžní reformě a plzeňské revoltě (10 min.)

Další hodinu začínáme výkladem o peněžní reformě a protirežimních bouřích, které na ni reagovaly. Zaměřujeme se především na příběh plzeňské revolty 1. 6. 1953. Zmíníme dočasné úspěchy demonstrantů (obsazení radnice) i její potlačení. Využít můžeme i interaktivní mapy z projektu „Plzeň - skryté město”, kapitoly „Měnová reforma - zvůle komunismu” (<http://mapa.skrytemesto.cz/temata/menova-reforma-zvule-komunismu>), která zachycuje prostorové souvislosti těchto událostí.

Krok 5: Výklad o Illjovi Nazarkevyčovi (10 min.)

V této fázi se vracíme k příběhu Illji Nazarkevyče. Ilustrujeme jeho rodinné poměry, jeho povahu, jeho zájmy. Můžeme využít informace a dokumenty v prezentaci.

Krok 6: Pátrání: role Illji v plzeňské revoltě (25 min.)

Jádrem celého námětu je rekonstrukce role, kterou Illja sehrál v radikalizaci dělníků v ET Doudlevec a následně jeho účasti na násilném obsazení radnice. Žáci pracují se dvěma soubory dokumentů. První dvojice pramenů zachycuje dvě perspektivy okamžiku, kdy se dělníci radikalizovali (**pracovní list 4**). Druhá kompozice ilustruje odlišné perspektivy obsazení radnice z pohledu Illji a z pohledu bezpečnostních orgánů (**pracovní list 5**). Žáci analyzují obě sady dokumentů. Na základě této analýzy a předchozích kontextových informací dostávají úkol vytvořit syntetický text, ve kterém reflektují ústřední téma lekce.

- Jaký byl vztah dělnictva a KSČ? Pokuste se na konkrétním příkladě plzeňské vzpoury a roli Illji Nazarkevyče v ní o popis tohoto vztahu. Využít můžete i dalších materiálů, se kterými jste se seznámili v rámci lekce.

Tip: Tvorbu textu můžeme zadat jako domácí úkol.

Krok 7: Reflexe případu, konfrontace jednotlivých textů (15–25 min.)

Poslední hodinu věnujeme reflexi celého případu a konfrontaci jednotlivých dokumentů. Vracíme se k dílčím závěrům a prověrujeme jednotlivé hypotézy.

Materiály

Kolekce pracovních listů:

- Pracovní list 1
- Pracovní list 2
- Pracovní list 3
- Pracovní list 4
- Pracovní list 5

Videa:

Video 1: *Mimořádná směna* (Obžalovaný, r. J. Kadár – E. Klos, 1964)

Video 2: *Stávka dělníků* (Skřivánci na niti, r. J. Menzel, 1969)

Prezentace: [Dělníci proti režimu](#)

Interaktivní mapa: [Skryté město - Měnová reforma - zvůle komunismu](#)